

Ohranimo sledi časa!

125 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana ob njegovi 125-letnici,
8. 6.–31. 12. 2023

*»Vsa lokalna zgodovina... se pomiče mimo naših očij,
če pregledujemo naš mestni arhiv.«*

Anton Aškerc

Anton Aškerc si je kot prvi mestni arhivar, leta 1898, zastavil nalogo, da Mestni arhiv ljubljanski naredi uporaben, kar lahko potrdimo s pregledom izvajanja arhivske dejavnosti, ki je bila strokovna, vsaj na ravni tedanjega časa. Pod Aškercem je arhiv doživel preporod, začela se je doba trajnega ohranjanja arhivskega gradiva v ustreznem stanju, ki je bilo sicer v primerjavi z današnjim precej skromnejše. S tem Aškerc dojemamo za začetnika sistematičnega urejanja magistratnega arhivskega gradiva. Aškerc je poleg skrbi za arhivsko gradivo uredil tudi magistratno knjižnico, ki je bila temelj kasnejše Slovanske knjižnice, medtem ko je s Hribarjem snoval tudi ustanovitev ljubljanskega mestnega muzeja. Kot arhivist je v Mestnem arhivu ljubljanskem delal vse do svoje smrti leta 1912.

Arhiv je bil sprva del ljubljanske mestne uprave vse do konca druge svetovne vojne, ko se je preorganiziral kot oddelek poverjenišva za kulturo in znanost Mestnega ljudskega odbora Ljubljana. Z januarjem 1951 se je kot Mestni arhiv ljubljanski osamosvojil in postal samostojna kulturna ustanova. Kmalu po tem sta se začeli hitro širjenje pristojnosti in prevzemanje arhivskega gradiva tudi od drugih ustanov, najprej v Ljubljani, kasneje tudi na območju nekdanje dežele Kranjske. Na začetku 70. let so se oblikovale štiri organizacijske enote – enota Mestni arhiv Ljubljana in enota za obljublansko območje, obe s sedežem v Ljubljani, v Kranju je nastala enota za območje Gorenjske ter v Novem mestu enota za območje Dolenjske in Bele krajine. Tako ime Mestni arhiv Ljubljana ni več ustrezal in se je zato 1. oktobra 1973 preimenoval v Zgodovinski arhiv Ljubljana. Zaradi zgodovinske tradicije se je leta 1980 iz Enote za Gorenjsko izločila enota v Škofji Loki, samostojno je začela delovati tudi enota v Idriji. Trenutno kot največji regionalni arhiv s skoraj 18 kilometri arhivskega gradiva Zgodovinski arhiv Ljubljana pokriva tretjino slovenskega ozemlja od Jesenic do Črnomlja. S selitvijo ljubljanske enote v prejšnjem letu v nove prostore smo letos vstopili v 125-letnico zbiranja, urejanja in hrambe arhivskega gradiva, kar je tudi naše temeljno poslanstvo. Skozi leta sodelovanja z ustvarjalci se je nabralo veliko gradiva, ki skriva številne zgodbe posameznikov in ustanov z najrazličnejšo tematiko, ki skupaj tvorijo našo pestro zgodovino, delček katere so avtorji predstavili na razstavi.

Razstava združuje predstavitve arhivskega gradiva petih enot Zgodovinskega arhiva Ljubljana, in sicer ljubljanske, kranjske, novomeške, škofjeloške in idrijske enote. Urednica razstave je Judita Šega, vodja enote v Škofji Loki, medtem ko so pri pripravi razstave sodelovali arhivisti mag. Žarko Bizjak, Janezregar, Nataša Budna Kodrič, Luka Cerar, mag. Marija Čipić Rehar, Elizabeta Eržen Podlipnik, Martina Fekonja, mag. Hana Habjan, Mira Hodnik, Iztok Hotko, Dejan Hvala, mag. Marjana Kos, Dunja Mušič, mag. Mitja Sadek, Tatjana Šenk in dr. Barbara Žabota. Iz ljubljanske enote je sodelovala tudi Tina Arh, ki je digitalizirala in obdelala fotografije predstavljenega arhivskega gradiva. Povzetke besedila je v angleščino prevedla mag. Hana Habjan. Enota v Kranju je pripravila spletno razstavo z naslovom *4,2 kilometra v pol stoletja – 50 let Enote za Gorenjsko Kranj*.

*Govor generalne direktorice Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije Špela Spanžel na otvoritvi razstave 8. 6. 2023
(Foto: Tina Arh)*

Razstava ob 125-letnici ni posvečena samo eni tematiki, ampak združuje zgodbe z različnih področij, skozi katere se zrcalita pestrost in raznolikost ohranjenega arhivskega gradiva. Tako razstava predstavlja zgodbo Stritarjeve ulice pred letom 1945 (takrat imenovana Špitalska ulica), ki se nadaljuje s prikazom povojnega olepševanja Ljubljane po letu 1945 in z zgodbo lekarne Pri zlatem jelenu na Prešernovem trgu, ki obratuje še danes, zgodbo o stari koči na Kamniškem sedlu, šolski mlečni kuhinji in loteriji v Železnikih, zgodbo gradu Struga, glasbe in kina ter zgodbo o Juliji Primic, Božidarju Jakcu in Otonu Župančiču, zgodbo notarja Janka Kersnika, o komunizmu med obema vojnoma in italijanski okupaciji, zgodbo o dolgi tradiciji pohištva v Stolu Kamnik, čevljarstvu na Gorenjskem, rudniku živega srebra in kovaškega ceha. Vse zgodbe so avtorji prikazali z uporabo arhivskega gradiva ter drugega zgodovinsko pomembnega in govornega gradiva knjižnic in zasebnikov.

Po uvodnem panoju nas na levi strani najprej čaka predstavitev središča Ljubljane, natančneje objektov in ulice od Prešernovega trga do Robovega vodnjaka. Naslovi in podnaslovi panojev – *Od grdega račka do veličastne ulice*, *Povojno olepševanje Ljubljane* in *Lekarna Pri zlatem jelenu v Ljubljani* nakazujejo na pomembnost in veličastnost naše prestolnice ter tudi najbolj znanega in obiskanega dela mesta. Zasluge za današnjo podobo središča mesta pripisujemo velikonočnemu potresu leta 1895, ki je poškodoval desetino zgradb v mestu, ki so jih pozneje večinoma porušili, kar je arhitektom omogočilo načrtovanje širših ulic in mogočnejših zgradb.

Naprej po levi strani nas na naslednjem panoju pričakata zgodbi o stari koči na Kamniškem sedlu, ki jo je postavilo prvo slovensko planinsko društvo, ustanovljeno leta 1893 v Ljubljani, zgodba o šolski mlečni kuhinji, katere začetki se začnejo v podmladku Rdečega križa leta 1929 in zgodba o loteriji v Železnikih.

Zadnji pano na levi predstavlja zgodbe gradu Struga z Dolenjske, glasbe Marjana Kozine za filme *Na svoji zemlji*, *Dolina miru* in *Kekec* ter zgodbo o Juliji Primic, Božidarju Jakcu in Otonu Župančiču. Pano predstavlja zgodbe o rodoslovju in demografiji, o pomembnih osebnostih in krajih tistega časa. Arhivsko gradivo, predvsem popisnice prebivalstva, so odličen vir za začetek raziskovanja življenja naših prednikov. Arhiv hrani popisnice od leta 1830 do 1931, na katerih so zapisani najrazličnejši podatki o popisanih osebah.

Na desni strani nas najprej pozdravi zgodba o zgodovini notariata in Janka Kersnika, ki je ogromno motivov za svoja literarna dela vzel iz resničnega sveta pogosto krutih družinskih zgodb, kateri sledita še zgodbi o komunizmu med obema vojnama in italijanski okupaciji Idrijsko-Cerkljanskega.

Za konec nas na zadnjem panoju pričakajo še zgodbe o lesni industriji in žagarski obrti pohištva iz upognjenega lesa ljubljanskega trgovca Ivana Bahovca, ki se je od leta 1910 do povojnih časov razvila v vsem znano tovarno Stol Kamnik, zgodbe o čevljarstvu na Gorenjskem, rudarstvu v Idriji in kovaštvu v Škofji Loki.

Te zbrane zgodbe, drobci iz naše zgodovine, shranjeni v arhivskih depojih vseh enot Zgodovinskega arhiva Ljubljana, predstavljajo tudi različne plati ali še boljše področja, ki jih arhiv pokriva – upravo, pravosodje, šolstvo, zdravstvo in socialo, kulturo in gospodarstvo. Za raziskovalne namene je predstavljeno gradivo zanimivo tudi za rodoslovne raziskave. To celoto vsebinsko dovršenih in grafično privlačnih panojev dopolnjujejo tudi tri vitrine, v katerih so razstavljeni naslednji predmeti: privilegij vojvoda Henrika za Ljubljano glede plačevanja davkov in izvršbe za zavarovanje iz leta 1320, privilegijska knjiga mesta Ljubljane s prepisi listin za obdobje 1320–1744 in knjiga ljubljanskih (častnih) meščanov od leta 1836 do leta 1934. Zadnji predmeti se navezujejo na škofjeloško zgodbo o loteriji v Železnikih – neizpolnjene srečke, naznanilne tablice in vrečka za žrebanje.

Razstavo *Ohranimo sledi časa! 125 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana* je 8. junija 2023 odprla Špela Spanžvel, generalna direktorica Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije in bo na ogled vse do konca letošnjega leta. Ob tako pomembni obletnici si želimo, da bi arhiv kaj kmalu lahko praznoval naslednji jubilej v namenskih arhivskih zgradbah in to v vseh enotah arhiva. Razstava sicer predstavlja pomembno delo na področju arhivistike, zgodovine in kulture. Skozi

Vhod v razstveni prostor
(Foto: Tina Arh)

svoje delovanje vračamo zaprašnemu gradivu življenje in obujamo (skoraj) pozabljene spomine. V 125 letih je Zgodovinski arhiv Ljubljana namreč zbral nešteto zgodb, ki se z vsakim prevzemom samo še nabirajo in čakajo na to, da se predstavijo.

Kristijan Troha

Luka Cerar, Martina Fekonja, dr. Gorazd Stariha:
4,2 KILOMETRA V POL STOLETJA
50 let Enote za Gorenjsko Kranj
 Spletna razstava

Tako kot novomeška in idrijska enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana tudi Enota za Gorenjsko s sedežem v Kranju v letu 2023 praznuje 50 let delovanja. Ob tej priložnosti smo pripravili spletno razstavo, na kateri predstavljamo nekaj milimetrov od 4,2 kilometra gradiva, ki je v hrambo in varstvo prišlo na našo enoto v pol stoletja. Odločili smo se za spletno razstavo, ki je dostopna na spletni strani Zgodovinskega arhiva Ljubljana v zavihku spletne razstave.

Splet nam daje na voljo kar precej prostora, vendar se je bilo treba pri izboru gradiva vseeno nekoliko omejiti. Ob rednem delu in ciljno usmerjenjem iskanju zanimivih dokumentov smo nabrali gradivo, ki smo ga razdelili v sedem vsebinskih sklopov. V prvem, *Enota za Gorenjsko Kranj*, predstavljamo zgodovino enote – vse od zbiranja gradiva do ureditve prostorov. V sklopu *Znanje, ki izginja skozi gradivo* predstavljamo vzpon in zaton izobraževanja čevljarjev na

4,2 kilometra v pol stoletja
50 let Enote za Gorenjsko Kranj

Enota za Gorenjsko s sedežem v Kranju je bila ustanovljena s sklepom Mestnega sveta Ljubljana 25. junija 1973. Pristope za delo je najprej dobila v stavbi Občine Kranj, kjer je začela s delovanjem že 5. marca leta 1973. Enota je takrat pokrivala območje občin Jesenice, Kranj, Redovljica, Škofja Loka in Trzin. Nova organiziranost arhiva je bila formalno potrjena 30. januarja 1975, ko je skupščina mesta Ljubljana sprejela spremembo ustanovitvene odločbe arhiva.

V šestdesetih letih 20. stoletja je arhiv sklenil številne pogodbe o aretaciji gradiva upravnih organov in gospodarskih organizacij na območjih ukrajinskih okrajev Ljubljana, Kranj in Novo mesto. Po sprejetju Zakona o arhivskem gradivu in arhivih leta 1966 so upravni organi z arhivom sklepal pogodbe o povrnitvi opravljanja arhivske službe, kar je arhivu omogočalo širšje dejavnosti in finančno stabilnost.

Ker tedanje občane niso želele, da bi bilo njihovo arhivsko gradivo shranjeno zunaj njihove občine, je arhiv pridobil številna t. i. začasna arhivska depoja.

Leta 1980 se je zaradi zgodovinske tradicije in dobrih možnosti za delo iz Enote za Gorenjsko izločila Enota v Škofji Loki. Istega leta se je enota preselila v nove prostore na Striajevci ulici 8 v Kranju.

Enota je imela že od začetka delovanja telavne s prostori. To se je naposled uredilo z zgradbo na Savski cesti 8 v Kranju, kamor se je enota uradno preselila 23. junija 1999.

Arhivsko gradivo enote se je sčasoma zadrževalo v en depu, največ v prostorih Iskre na Laborah. Leta 2019 se je gradivo preselilo v nekdanje prostore Merkurja na Kolodvorski cesti.

Premiki in zalozba gradiva zaradi hidrološke izdatke obsega v Priljubljenosti leta 1997. Na fotografiji sta Uroš Straj in Gorazd Stariha, voditelja arhivske službe v Kranju. SL_ZAL_MAR098_Poročilo Enota za Gorenjsko Kranj, 1. t. p. n. 410

Delovni prostor Enote za Gorenjsko Kranj na Striajevci ulici leta 1980. SL_ZAL_MAR010_Na tematskem inštalacijskem delu v Gorenjski Enoti, 1. t. p. n. 410

Odprtje in ogled novih delovnih prostorov Enote za Gorenjsko Kranj leta 1999. Na fotografiji so Gorazd Stariha, Silvester Gabrovec in zasnovatelj za kulturo in laborator Silvester Janžek. SL_ZAL_MAR011_Poročilo Enota za Gorenjsko Kranj, 1. t. p. n. 410

Selitev depoja iz Hladnjače (graščina) na Laboro (iskra) leta 2007. Pri selitvi sta pomagala tudi nekdanja direktorja Janez Koper in Brane Kocičina. SL_ZAL_MAR012_Poročilo Enota za Gorenjsko Kranj, 1. t. p. n. 410

Sklopi 9: Selitev arhivskega gradiva v depoj. Laboro iz omaga postava v drugem letu 2002. SL_ZAL_MAR013_Poročilo Enota za Gorenjsko Kranj, 1. t. p. n. 410

Sklopi 10: Obnova Enote za Gorenjsko Kranj. Foto: Tomaž 2003. Fotografije iz ZL, 1. t. p. n. 2003-09-29. Republika Kranj.

Publikacije arhivskih Enot za Gorenjsko Kranj. Foto: Tomaž 2003. Fotografije iz ZL, 1. t. p. n. 2003-10-09-09

Depo v novih prostorih na Kolodvorski cesti 2. Foto: Martina Fekonja, 2023. Fotografije iz ZL, Enota za Gorenjsko Kranj, 1. t. p. n. 2023-11-09. Foto: Kristijan Troha

Ob obilnici začetka delovanja enote predstavljamo nekaj milimetrov gradiva, ki so jih v svoji petni zgodovini prehodili Gorenjci in priseljenci na Gorenjsko.

Trčica na zračni letalnici razvoja industrije pri rudi tudi Manchester pod Ljubljano. SL_ZAL_MAR014_Republika Kranj, 1. t. p. n. 410

Triglaviški črna na Kanderavi. Prvo koč na Kredarici so po zamisli Jakuba Aljaša postavili Slavko Slovenski glavninski inženir. Črtali so jo leta 1906. SL_ZAL_MAR015_Republika Kranj, 1. t. p. n. 410

Prostori Gorenjci bi bilo do tretjina časa v zbirku. SL_ZAL_MAR016_Republika Kranj, 1. t. p. n. 410

Ste vedeli?

Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja je arhiv začel razmišljati o hitrejšem in učinkovitejšem iskanju podatkov z uporabo računalnikov. Prvi sestanki o uvajanju računalnikov so bili leta 1984, prvi računalniški popis pa je leta 1986 nastal prav v naši enoti, na računalniku občine Kranj. Prvi računalnik je arhiv dobil leta 1983.

V letu 1983 je enota prejela 19 vlog za upravno-pravni namen. Potrebe po pogledu v arhivsko gradivo so iz leta v leto narasčale. Tako je enota v letu 2002 prejela 694 vlog za upravno-pravni namen.

Če bi arhivsko gradivo, ki ga trenutno hrani Enota za Gorenjsko Kranj, zložili v vrsto, bi bila ta dolga 4,2 kilometra.

Zahvala Dančica Jenka, skladateljica in dirigenta, upnega v Črniški na Gorenjskem, ob imenovanju za častnega občana Kranja. SL_ZAL_MAR017_Republika Kranj, 1. t. p. n. 410

Kovčka Vagnerke Roli v Trbiču, iz katere je rečeno, da je v Kolovratu leta 1880/87 postal občestvo najprej čevljarjev, učili pa so se branja, pisanja, računanja, tkanja in veževanja. SL_ZAL_MAR018_Republika Kranj, 1. t. p. n. 410

Spletna razstava je dostopna na povezavi

Arhiv: Luka Cerar, Martina Fekonja, dr. Gorazd Stariha
 Koordinatorka razstave: Martina Fekonja
 Oblikovalci: Barbara Topič Kikič
 Jiljski projekt: Tajpa Jenča